

Каденюк О.С.
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри теоретико-правових і соціально-гуманітарних дисциплін,
Подільський державний аграрно-технічний університет,
м.Кам'янець-Подільський

Нестеренко В.А.
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теоретико-правових і соціально-гуманітарних дисциплін,
Подільський державний аграрно-технічний університет,
м.Кам'янець-Подільський

Іван Андрійович Олійник

Одним із фундаторів сільськогосподарського факультету при Кам'янець-Подільському Державному Українському університеті був Іван Андрійович Олійник - відомий вчений агроном, перший декан агрономічного факультету Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту.

Він народився 23 червня 1879 р. в містечку Студениця Ушицького повіту Подільської губернії в селянській сім'ї. Батьки змогли дати добру початкову освіту і допитливий юнак по завершенню навчання в школі поступає до Уманської школи хліборобства та садівництва, що була створена ще у 1844 р. Це був один із перших аграрних закладів на теренах України. Навчання у школі тривало шість років. У 1900 р. Іван закінчив навчання "по першому розряду" тобто на "відмінно" [4, с. 108].

Після цього працює практикуючим агрономом в різних господарствах Подільської губернії. Коли на Правобережній Україні російським урядом було дозволено діяльність земств стає земським агрономом. Проте на цьому І.Олійник не зупиняється. У 1911 р. він вступає до найпрестижнішого вищого аграрного закладу Російської імперії Московського сільськогосподарського інституту. До 1894 р. цей інститут називався Петровською сільськогосподарською академією.

До речі, у 1917 р. йому було повернено статус с.г. академії, а згодом присвоєно назву славетного вченого К.А. Тімірязєва. Навчання в академії І.Олійник закінчив уже у 1918 р. в період революції, отримав кваліфікацію "вченого агронома першого розряду". Успішному навчанню не завадила й та обставина, що з вибухом Першої світової війни Іван Андрійович був мобілізований до російської армії, де упродовж кількох років служив молодшим офіцером[4, с. 109].

Наприкінці 1918 р. І.Олійник демобілізується з армії, повертається на Поділля і знову починає працювати агрономом у Подільському губерніальному земстві. У політичній боротьбі участі не брав, до жодної партії не належав.

У квітні 1919 р. було створено сільськогосподарський факультет при Кам'янець-Подільському Державному Українському університеті. Виникло гостро питання про його фахове забезпечення, адже викладачів, котрі могли б викладати лекції студентам українською мовою і мали необхідний фах було обмаль. Природно, що Івана Андрійовича, який мав великий практичний стаж роботи в аграрному секторі і необхідну освіту керівництво університету запросило до викладання. З 30 липня 1919 р. він починає працювати на кафедрі приватного хліборобства лектором з суспільної агрономії і земельного питання [6, арк. 116]. В січні 1920 р. асистентом цієї кафедри став Юхим Павлович Підкуй-Муха, котрий в період революції працював в земельних установах Подільської губернії, де обіймав різні посади сільськогосподарського призначення. Доля пізніше зведе його з І.Олійником ще раз за доволі сумних обставин.

У 1919-1920 навчальному році Іван Андрійович був обраний приват-доцентом по загальному хліборобству. Підготував близько 30 наукових та науково-популярних праць, переважно по суспільній агрономії та хліборобству [4, арк. 108]. Водночас фактично власними зусиллями у березні 1920 р. створив

кабінет суспільної агрономії і земельної справи [7]. Поруч із викладанням на факультеті прочитав у лютому 1920 р. лекцій для населення міста та навколишніх сіл цикл популярних із земельної справи.

З приходом радянської влади І.Олійник залишився у Кам'янці-Подільському. У березні 1921 р. після утворення окремого сільськогосподарського інституту (СГІ) стає заступником голови Господарчої ради СГІ професора М.Т. Геращенка. Багато зробив для організації навчального процесу та поліпшення матеріальної бази СГІ [5, арк.114]. Він став першим деканом агрономічного факультету інституту. Цей факультет він очолював з 1 червня 1921 р. до 20 грудня 1924 р. [1, с.182].

У наступні роки Іван Андрійович, будучи провідником кафедри загального хліборобства, викладав такі дисципліни "Хліборобство", "Сільськогосподарське законодавство", "Сільськогосподарська економіка", "Державні і агрокультурні заходи", "С.г. рахівництво" [2, с.11].

Продовжував активно займатися науковою роботою. У наукових записках Кам'янець-Подільського СГІ були надруковані його праці: "Організаційні проблеми селянського господарства Правобережної України (1924 р.), "Економіка сільського господарства Поділля (1921-1925 рр)" (1925 р.), "Проблема селянських сівозмін на Поділлі" (1927 р.). До речі, остання доповідь була виголошена на агрономічному з'їзді Кам'янецьчини і отримала схвалення з боку окружного керівництва, яке ухвалило використати її для практичної діяльності при землевпорядкуванні. Результати багаторічної пошукової роботи І.А. Олійника були зібрані в "Матеріалах по вивченню економіки сільського господарства Кам'янецької округи", яку окружний земельний відділ видав у 1927 р. Ця ґрунтовна праця, що містить чимало цінних статистичних даних, не втратила своєї актуальності і активно використовується істориками, економістами, демографами [2, с.11-12].

З 1926 р. професор І.А. Олійник очолював соціально-економічну секцію міського наукового товариства при ВУАН, а з 1927 р. - підсекцію с.г. економіки науково-дослідної кафедри "сільського господарства, економіки та культури Поділля". У план діяльності секції входило дослідження окремих культур та галузей с.г. економічного значення, землевлаштування селянських громад в округах Поділля, питання с.г. районування на Поділлі і Південній Волині та інші питання. На жаль, ці дослідження припинились весною 1930 р. внаслідок припинення діяльності кафедри.

Влітку 1930 р. Кам'янець-Подільський СГІ було реорганізовано в Інститут технічних культур (ІТК) та Всеукраїнський науково-дослідний інститут птахівництва. І.А. Олійник почав працювати в ІТК, але довго викладати йому там, на жаль, не довелось. Каральні органи почали фабрикувати справу української філії "Трудової селянської партії" з центром в Харкові. За задумом ДПУ УСРР, до її складу начебто входили співробітники сільськогосподарських курсів Наркомзему УСРР, вчені-аграрники, досвідчені агрономи. До "керівного ядра" було визначено співробітника с.г. курсів Наркомзему УСРР І.Доленка та керівника кабінету фінансування Інституту с.г економіки А.Дідусенка, а керівником української філії "ТСП" оголосили професора І.Короткова. Чекісти окреслили потенційне коло спротиву суцільної колективізації в УСРР [8, с.122].

У 1930 р. ДПУ "виявило" 17 окружних філій «ТКП»: Дніпропетровську, Полтавську, Запорізьку, Криворізьку, Тульчинську, Кам'янець-Подільську, Сумську, Луганську, Ізюмську, Роменську, Артемівську, Старобільську, Маріупольську та ін. Організаторами осередків начебто були керівники та члени місцевих осередків Всеукраїнського агрономічного товариства — агрономи, наукові співробітники сільськогосподарських дослідних станцій, співробітники окружних земвідділів, кооперативних, сільськогосподарських установ. Низові осередки нібито опиралися на "сільські куркулько-повстанські групи"[8, с.126].

У обвинувальному висновку у справі української філії "Трудової селянської партії", яку 5 липня 1931 р. затвердив очільник ДПУ УСРР В.Балицький, читаємо, що до складу Кам'янець-Подільської організації мовляв входили завідувач відділом землевпорядкування ОЗУ Степан Чернявський, колишній Кам'янець-Подільський агроном, а на момент арешту співробітник Наркомату земельних справ Юхим Підкуй-Муха, агроном-інструктор Кам'янець-Подільської Районної спілки "Кооптах" Федір Миклашевський та колишній професор СГІ Іван Олійник. Зокрема, Івану Андрійовичу пригадали те, що ще у 1923 р. він був заарештований місцевими чекістами начебто за "контрреволюційну діяльність", але швидко випущений на волю. Тепер же його оголосили активним членом міфічної "ТСП", що він проводив "контрреволюційну роботу" в агрономії. Вченого звинувачували у злочинах, передбачених ст.54-7, 54-11 Кримінального кодексу УСРР. Незважаючи на тиск та тортури, І.Олійник, на відміну від інших підсудних своєї вини не визнав. Але надії заарештованих на розгляд справи в судовому порядку не справдилися. Після закінчення слідства їх відправили відбувати покарання, а про винесені їм Колегією ОДПУ СРСР вироки вони дізналися чи на пересильних пунктах, або прибувши до місця відбуття покарання[8, с.146].

Івана Андрійовича Олійника Колегія ОДПУ постановила вислати на три роки до Казахстану, починаючи час ув'язнення з 18 грудня 1930 р. Разом з ним депортували до Алмаати ще 17 заарештованих у цій справі осіб. Потім вченого перевели до м. до м. Чимкент Казахської РСР під нагляд ОДПУ. Там І.Олійника під час свого відрядження до Середньої Азії зустрів колишній студент Кам'янець-Подільського СГІ Василь Гарба. Він у своїх спогадах, написаних в 70-х роках в еміграції, так згадує свою зустріч з колишнім своїм наставником: "Зустріч наша з І.А. Олійником була блискавично коротка. Як й інші пасажери з потягу, я мчав навипередки, де мав бути бак з гарячою водою... Це ж був єдиний

приступний і рятівний в дорозі напій... У такому стані мене спинив мій колишній професор І.А. Олійник. Він мене впізнав, силкувався згадати моє прізвище. На мене ніби з переляку дивились глибоко запалі... "олійниківські" карі очі... Увесь він він був як навощений манекен - явна жертва малярії та фізичного виснаження.."[3, с.314].

Іван Андрійович відповів своєму колишньому студенту, що він засланий, працює на Чимкентському заводі і дуже мучиться. Потяг рушив далі і Василь залишив І.Олійника на спорожній платформі. Через десятиліття він добре пам'ятав усі деталі цієї сумної і випадкової зустрічі. Іван Андрійович вже тоді був важко хворим і наприкінці 1933 р. помер [3, с.314].

Рішенням судової колегії у кримінальних справах Верховної ради УРСР від 16 вересня 1960 р. справа І.А. Олійника перервана в зв'язку з недоказаністю обвинувачення і він був реабілітований.

Точна дата смерті вченого до цього часу невідома. У листі до доньки І.А. Олійника Людмили Іванівни Аскані від 30 січня 1992 р. співробітник УСНБУ С.Самсонюк відмітив, що "Ваш батько був незаконно заарештований 18 грудня 1930 р. Кам'янець-Подільським прикордонним загonom по безпідставному звинуваченні в участі в контрреволюційній так званій "Трудовій селянській партії". Згідно постанови Колегії ОГПУ від 12 вересня 1931 р. був засланий до Казахстану терміном на три роки. На жаль, відомостей про його подальшу долю ми не маємо" [8, с.312].

Перелік використаних джерел:

1. Баєр М. Науково-дослідча кафедра природи, сільського господарства й культури Поділля при Кам'янець-Подільському СГІ. Записки сільськогосподарського інституту у Кам'янці на Поділлі, 1927. Кн 4.

2. Баєр М.М. Підсумки будівництва Кам'янецького Сільсько-Господарського Інституту та перспективи його розвитку: відбитки з кн. 4-ї «Записок С.-Г. Інституту в Кам'янці на Поділлі». Кам'янець на Поділлі: друкарня імені Леніна, 1927. 21 с.
3. Гарба Василь. На розпутьях. До історії одного покоління, Нью-Йорк, 1976. 353 с.
4. Державний архів Хмельницької області (далі - ДАХМО). Ф. 6, оп.1, спр. 122.
5. ДАХМО. Ф.195, оп.1, спр. 9, арк. 114.
6. ДАХМО. Ф.582, оп.2, спр. 40, арк. 11б.
7. Наш шлях. - 1920 - 5 лютого.
8. Справа "Української філії Трудової селянської партії". Збірник документів ці матеріалів. К., 2010, 368 с.